

Zsolt Péter

Deliberatív technikák: a közösség bevonásának nehézségei

A deliberatív technikák lényege, hogy a civil közösséget bevonják a döntéshozatalba. Nem zárják ki elitista módon a többséget, miközben arra is vigyáznak, hogy a viták színvonalasak legyenek.

Napjainkban egyre több szó esik deliberatív kezdeményezésekről. Éppen ezért, többféle deliberatív technikát fogunk ismertetni, melyek a demokrácia legérdekesebb innovatív megoldásai közé tartoznak. Sikeresek, ha megoldják azt a problémát, hogy a demokráciák kiüresednek, cinikussá válnak, ellaposodnak. Ugyanakkor van egy másik fontos kitétel is. Ezeknek a technikáknak nem szabad manipulatívnak lenni. Harmadikként pedig módszertanilag nem érdemes ragaszkodni hozzájuk a végtelenségig, kreatívan kell igazítani az adott eseményhez, az adott helyzethez, az adott közösséghez.

Amikor Magyar Péter kényesebb kérdéseket kapott a sajtótól Márki-Zay Péterrel szemben ezekre nem adott választ, hanem kitért, pontosabban olyasmiket mondott, hogy ezeket meg kell majd beszélni az emberekkel. Új eszközöket használt, mikor a kérdés az volt: menjen-e az EU-ba képviselőnek vagy sem. Vannak aztán a Tisza Pártnak olyan [próbálkozásai](#) is, melyeknél „érdemi” Nemzeti Konzultációt ígér, vagy egyenesen népszavazást. Kritizálhatók ezek kommunikációs módszerként, de vannak jó gyakorlatok a nemzetközi és a hazai területeken a deliberatív technikák alkalmazására. Hogy milyen széles variációi is vannak a társadalom olyan bevonásának, ahol valóban a közösségiség kap hangsúlyt, ezeket fogjuk bemutatni, és ez nem a népszavazás lesz, az nem tartozik a deliberatív technikák közé. Legfeljebb csak kiegészítő elem. Mint látni fogjuk nem csak a legfejlettebb demokráciáknál kerülnek elő az innovációk, hanem a

súlyos konfliktusokból kilábalóknál is használják őket. Sőt, mintha az utóbbiakból jönne a minta.

Kezdjük a háttérrel, ami miatt az úgynevezett deliberatív technikák a jövőben is valószínű terjedni fognak. A régebbi demokráciák eleve a tájékozottabb emberekre építettek, ezért korlátozták valamiképp a választójogot, a tömegdemokráciák korában viszont egyre inkább az vált fontossá, hogy a nép maga legyen tájékozott. Sokáig a tömegkommunikáció tűnt a tájékoztatás biztosítékának. A tömegkommunikációs aranykorban, a második világháború utáni hosszú és békés évtizedekben magas szintű [médiaetikai](#) standardok alakultak ki. A nagyközönség részéről is egyre inkább az az igény dominált, hogy független és objektivitásra törekvő hírszolgáltatás készüljön. Az értelmiség uralta a nyilvánosságot, szűrte a hamis információkat és garantálta az igényes stílust.

Azzal párhuzamosan azonban, ahogy az emberek tájékozódási és elmélyülési képességeiben megrendült a bizalom (az emberek felszínesek, érzelmeik alapján döntenek, manipulálhatók), valamint hasonlóképp a tömegtájékoztatási eszközök érdekeltségei is egyre inkább világossá váltak (média-monopóliumok összefonódása a politikával), új megoldások felé kellett elmozdulni, hogy a demokrácia szekere továbbgördülhessen Ezek a deliberatív technikák. Véleményünk szerint a klasszikus tömegkommunikáció hanyatlását csak a deliberatív technikák tudják kompenzálni a jövőben.

A főbb deliberatív technikák

1. **Fórumok** - A fórumokon egy kiválasztott téma köré gyűlik a közösség, amit megvitatnak, de úgy, hogy van egy facilitátor, aki vállalja, hogy megszervezi és összefoglalja aztán a vita eredményeit, sok esetben a facilitátor látja el a vita mediálásának feladatát is, amiben szintén képzett. Tehát ne egy televízióstúdióban lévő riporter magatartást képzeljünk el, mert míg a tévében lehet cél a feszültség fokozása, engedni kell a személyeskedést, addig a deliberatív fórumok mediátora már előzetesen leszögezi mit lehet csinálni és mit nem, erről közös megállapodásnak kell születnie a beszélgetés megkezdése előtt, és ha valaki átlépi a korlátokat csak erre a közös megállapodásra kell hivatkozni. A témák közpolitikát érintenek és a facilitátornak feladata, hogy a polgárok kiválasztását meg tudja indokolni és az indoklását elfogadja minden lehetséges témában érintett.
2. **Zsűri** – Az adott közösség, például egy falu vagy kisváros kis létszámú csoportjának véleményét kéri ki, mielőtt a döntést meghoznák. A kiválasztásnak reprezentálnia kell az adott közösség szociológiai jellemzőit (társadalmi státus, életkor, nem, vagyoni helyzet, etnikum stb.) A zsűriben résztvevők szakértőket hallgatnak meg a véleményük megfogalmazása előtt. Érdekesek lehetnek a véleményezők közti különbségek, megoszlások,

különvélemények. Igen kényes kérdés lehet a szakértők kiválasztása. Az ajánlásokat a végén a résztvevő polgárok fogalmazzák meg, de a döntést nem ők hozzák meg, hiszen a döntésekért a felelősséget sem ők vállalják.

3. **Konferencia** – a deliberatív konferencián a fő törekvés a konszenzusra jutás. A szakértők és a lakosok közösen hoznak létre egy javaslatot.
4. **Világkávéház** (world café) – A résztvevők kiscsoportokra bomlanak, lehetőleg egy térben. A kiscsoportok egy-egy nagy asztal körül különülnek el. Itt van egy asztalgazda, aki begyűjti a forgó csoportok információit. Egy-egy asztalnál a téma felbontott altémái szerepelnek. A záráskor az asztalgazdák ismertetik az összegyűjtött gondolatokat.
5. **Nyílt tér** (Open Space) – A brainstorming, azaz az ötletek összegyűjtése a cél. A résztvevők maguk által kiválasztott résztéma kapcsán tekintik át a lehetőségeket és keresnek megoldásokat.
6. **Deliberatív közvélemény-kutatás** – A módszertan több lépcsőből áll. Reprezentatív mintavétel, szakértői fejtágítás, fókuszcsoportos viták, szavazással történő többségi döntés, a végeredmények megfogalmazása akár néhány ellenvélemény és azok arányának kiegészítésével, végül pedig a javaslatok döntéshozók elé terjesztése. Az első lépésben komolyan kell venni a reprezentativitást, hisz ez minden közvélemény-kutatás feltétele, és csak a valódi reprezentatív minta alapján lehet azt

mondani, hogy az egész közösség véleményét derítettük ki. A második lépésben a szakértők kiválasztása a neuralgikus pont, mert minden résztvevőnek el kell tudni fogadni a szakértők etikusságát, és hitelességét. A szakértőknek fel kell készíteniük a jelenlévőket, tudományos ismeretterjesztést kell tartaniuk. Vitára ösztönzés következik, majd zárásként kérdőíves vagy más módon újra begyűjtik a véleményeket. Tájékozottá tett közvélemény-kutatás tehát az, ami megvalósul.

7. **Szimulációk és játékok** – úgy oldanak meg a résztvevők problémákat, hogy előtte strukturált szerepeket kapnak.

Egy konkrét eset

Számtalan deliberatív folyamat zajlik jelen pillanatban is Magyarországon, anélkül, hogy ezekről alaposabban tudnánk. A Freeszfe mozgalma is azért tudott olyan szervezetté válni, mert már ilyen tudás volt a háttérben. Budapestnek több deliberatív közvélemény-kutatása is volt már, de hadd utaljak egy most megindult folyamatra, melynek átgondolásában és szervezésében aktívan részt is veszek. Ez egy élőviz helyreállításával, szennyvízkezeléssel (patakrevitalizációval) kapcsolatos deliberalizáció. A felsorolt módszerek közül a world cafét találtuk alkalmasnak, viszont alkalmazkodva a helyi magyar viszonyokhoz az asztalokhoz társítottuk a szakértelmet, mégpedig úgy, hogy az egyes asztaloknál két perces szakértői videót néztek meg a résztvevők. Volt tehát szakértői anyagunk, ami a deliberatív technikáknál mindig fontos, mert ezek nem fókuszcsoportos közvélemény-kutatások, hanem tudás átadásos folyamatok.

A berendezett terembe érkeznek a civilek és a polgármesterek a World Café-ba. (Üllő, 2024. október 29.)

Ki kell emelni, hogy ezek igen munkás folyamatok, ezért igazán ott tudnak elterjedni, ahol a társadalmi jólét pénzt, paripát és fegyvert tud adni rá, de legalábbis az előkészítők sok-sok szabadidőt szánnak rá. Az Üllőt érintő Gyáli patak revitalizációjának első eseményét több hónap előkészítés előzte meg, több képzett közösségfejlesztő volt jelen asztalgazdaként, akik az általuk vezetett témában is szakmailag elmélyültek. Az, hogy az asztalgazdákhoz került a tudásátadás és a látogatók véleményének begyűjtés feladata is, azzal indokolható, hogy roppant nehéz a meghívott embereket – különösen, ha döntéshozók is vannak köztük – hosszú időre lekötni. A deliberatív eljárásmenetek egyik nehézsége ez az időráfordítás. Ha komoly a konfliktus, vagy ha kialakul a dolog kultúrája, akkor jönnek el ilyesmire az emberek, másként miért is szánák rá az idejüket?

Ha meglehetett volna csinálni a többnapos world café-t, akkor az módszertanilag nyilván jobb lett volna, ha viszont csak kétórásra tervezhető, akkor nagyon is jó, ha maguk az asztalgazdák nem csak a módszertanból felkészültek, de az adott altémájukból is. Minden helyzet tehát alkalmazkodást igényel, ám a kompromisszumkötéseknek határt kell szabni, a módszertanok teljes felhígítása ártalmas végkövetkezményekkel járhat. (Így például azt nem hagytuk, hogy a polgármesterek előbb ülhessenek be a kerekasztalba, és csak utána legyen civil munka, amiről ők el is mentek volna.)

Két módon csúszhatnak el a deliberatív folyamatok. Az egyik, ha magát a technikákat módszertanilag rosszul alkalmazzák, a másik, ha káros illetve téves célok érdekében alkalmazzák, valamint az előző kettő össze is keveredhet. Legmanipulatívabb és legkárosabb az lehet, amikor szándékosan rossz módszertant alkalmaznak bűnös célok elérésére (értsd. pl. helyi társadalmak kifosztása érdekében).

A fenti példában abban a hitben mindenki osztozik – mert a folyamat még tart –, hogy egy olyan patak, amiben emberek is fürödhetnek – a polgármesterek gyerekkorukban át is élték ezt az élményt – jobb, mint egy szennyezett holtvíz. Ám, mint mindjárt látni fogjuk a többi példa már nem ilyen egyszerű, mint egy patak tisztába tévése.

A deliberatív folyamatban csak a tájékozottá válás és tevés után jöhet a javaslattevés és a döntéselőkészítés. A deliberatív optimizmus abban ragadható meg, hogy a laikusok is válhatnak tájékozottá, és ezt a folyamatot a moderátor (facilitátor) semlegessége és szervezése elérheti.

Teljes ideológia és befolyásmentesek nem tudnak lenni a deliberatív folyamatok. Épp a tájékoztatás területe a legkevésbé mentesíthető a befolyásolástól. Már egy témakör keretezésénél, tálalásánál (priming) részletes kibontásánál is, pusztán az, hogy mire irányul több figyelem, befolyásolja a döntést.

Ha például egy interetnikus környezetben, mondjuk egy magyar-cigány együttélés deliberatív jövőtervezése kapcsán a konfliktusokra irányul a figyelem, szigorúbb szabályokban állapodhat meg a közösség, szemben azzal, ha az együttműködés példái kerülnek elő. Önmagában az, hogy a jövőre fókuszálás történik-e a szakértő részéről, vagy a múltra is teljesen más dinamikákat eredményezhet. Vagy egy másik példát nézve. Ha a bűnözés visszaszorítása a cél, teljesen más javaslatokat fog támogatni a közösség, ha a szakértők arról beszélnek, hogy a jövőben az elítéltek visszakerülnek a közösségbe – feltéve, ha nem életfogytiglani a büntetésük –, és ez megnöveli a reszocializáció fontosságát, míg ha a sérelmekre koncentrálnak, az az igazságérzetünket aktiválja, s így a büntetés fontosságát fogjuk kultiválni. Utóbbi jobboldali, előbbi baloldali értékeket sejtet, így egyáltalán nem mindegy, hogy maga a szakértő milyen identitással bír.

Elemzésünknek nem feladata a szociálpszichológiai manipulálhatóságunknak és a pszichológiai önmanipulációnknak, [hiszékenységeinknek](#) a tárházát felsorolni, ennyi példa is elég, hogy a cinikus kritikákat megelőzzük. Igen, a deliberatív döntéshozatal maga is politika, és minden részében az. A lényeg azonban a legitimációban keresendő, és a legitimáció akkor érhető el, ha a szakértők kiválasztásában minden résztvevő egyet tud érteni. Résztvevő alatt pedig értünk helyi lakosokat, lobbis és pártérdekeket. A legitimáció segíteni fog abban, hogy a döntési javaslatokat aztán a kormányzatok komolyan vegyék. Sőt, hogy maguk a településvezetők, és maguk a

kormányok alkalmazzanak ilyen mechanizmusokat. Egyelőre a világban ezek a deliberatív eljárások városi szinten működnek, és csak egy-két példa van országosra. A probléma ott van, hogy a politika tart attól, hogy a döntést kiengedje a kezéből, miközben a döntést úgylis a végén a politikusok hozzák meg. Félnék viszont attól is, hogy a deliberatív folyamat kimenetele többesélyes, és ez szembe mehet mondjuk a gazdasági érdekekkel.

Budapest önkormányzata mint említettük [élen járt](#) a deliberatív technikák bevezetésében. A 2020-ban kezdődő folyamatban előadóként felkértek klímaszakértő kutatót, energiahatékonysággal foglalkozó tudóst, közlekedésgazdászt, egyetemi embert, aki a Vizi Közmű és Környezetmérnöki tanszék egyetemi tanára volt. Olyan egyesületek kapták meg a lakosok „fejtágításának” lehetőségét, mint a Magyar Környezettudatos Építési Egyesület, a Természetvédők Szövetsége vagy a Kerépkárosklub. Csupa zöld értékrendszert képviselő személy és szervezet. Viszont a kormányzati legitimációra nem volt energiája a szervezőknek. Ez alatt azt értjük, hogy a kormányzat által ajánlott vagy elfogadott előadók bevonása is fontos.

Valamelyest érthető, hogy így alakult, mert ha az előkészítésbe azt a szempontot is beemelték volna, hogy a szakértők minden politikai párt számára legitimek legyenek, akkor a kiválasztásuk elhúzódhatott volna, vagy ha lehetetlen lett volna a kompromisszum kialakítása egy emberben, több, egymással rivalizáló előadóban kellett volna

gondolkodni egy-egy téma kapcsán. A delegált szakértők elfogadása konfliktusos, nem beszélve a finanszírozásukról. (A Méltányosság Politikaelemző Központ és a Falcon-TXM közös [munkájában](#) mind a szakértő kiválasztására, mind a független finanszírozásra nagy sújt fektettünk és nem is találtunk olyan szakértőt, aki magyar lett volna, mert a felek egy ilyet se fogadtak el.)

Csupa apró akna, amit ha előzetesen nem hatástalanítanak a szervezők, a végeredményt tekintve egy ellenzéki város nem kap kormányzati támogatást a folyamat eredményeire. Az így bevezetett intézkedéseket ha nem tartja magáénak egy rosszindulatú vagy csak a politikai kényszer alatt álló kormány, az ellenzéki város deliberatív törekvéseit lejárathatja, a végeredmény hibáit felnagyíthatja, kiforgathatja. Például azt mondja, ezek semmiben sem különböznek a nemzeti konzultációtól.

Elképzelhető az is, hogy a deliberatív folyamatok szervezői számára nem a politikai hatalom kiegyezése a cél, sokkal inkább a saját ideológia edukációja. A manifeszt funkció lehet a közlekedésszervezés, és látens, hogy a résztvevők megtanulják, nem csak a központosított hatalom a hatékony, de lehet fordított a szándék: lehet eleve látens funkció a közlekedés, mert a szervezők manifeszt funkcióként a demokrácia átalakulását akarják elérni.

Etikai kérdéseket az utóbbi vet fel, viszont nem lehet addig a deliberatív módszereket eredményesen használni, amíg nem edukálódik a társadalom vezérdemokráciából deliberatívba. Ez mindenképp a demokrácia fejlődésének kérdése is. Egy megfélemlített, hierarchikus, megalkuvó kulturális értékeket hordozó közösséget nem könnyű felülről átvezetni a deliberatívba, noha míg az alábbi nemzetközi kitekintésben látni fogjuk, a fejlődés kiindulhat a társadalom alapjaiból is, egyfajta ellenállásként.

A deliberatívitás története

A deliberatív technikák eredete sem mentes alapvető politikai konfliktusoktól. Vannak ehhez klasszikus demokratikus filozófiai hagyományaink is, gondolhatunk itt például az ókori görög Athénra, ahol a polgárok közügyek megvitatása közvetlenül történt. [Néhány](#) politológus és filozófus számára ma is példaértékű és alkalmazható volna a görög köztisztviselők vagy a velencei dózsák megválasztásának módszere. (Ezek roppant inspirálóak és véleményem szerint – erről van egy podcastunk is – a [helyi média kialakításában](#) megvalósítható is volna.)

Az athéni demokráciában még a nyilvános viták, közgyűlések és bírósági eljárások tekinthetők deliberatív megoldásoknak. A tisztségeket betöltők sorsolásos kiválasztása és gyors cseréje biztosította, hogy ne történjék korrupció, [fejti ki](#) David van Reybrouck. Platón és Arisztotelész maga is híve volt annak, hogy nyilvánosak legyenek a

viták. Vallották, hogy a közjó csak akkor születhet meg, ha annak kialakításában a polgárok részt vehetnek. Az athéni ekklesziasz (népgyűlés) és a búlé (tanács) voltak azok az intézmények, ahol ezek a közös viták zajlottak.

A felvilágosodásban a 18. században is fontossá vált a nyilvános vita. Maga a modern tömegkommunikáció [Habermas szerint](#) annak köszönhetete kialakulását, hogy hittek a vita értelmében. Immanuel Kant is hangsúlyozta a racionális érvelést és a közérdek érdekében folytatott párbeszédet. Se Kant, se Habermas nem úgy tekintettek a közvéleményre, mint az időjárásra, hanem mint a racionális vitákban a győztes érvek elterjedésére. Hittek abban, hogy a közjó a deliberáción keresztül kibontakozhat. A nyilvánosság-szociológiának ezt a racionalitásban bízó majd attól elkülönülő történetét Elizabet-Noelle Neumann [dolgozta fel](#).

A deliberáció fogalma először Jürgen Habermas munkásságában nyert új értelmet. Habermas szerint a [kommunikatív etika](#) feltétele, hogy minden érdekelt ott legyen egy konfliktusban, de legalábbis képzeljük el szempontjaikat és valamiképp képviseljük a távol lévőket is. (Lásd még John Rawls és Joshua Cohen-t, akik a társadalmi igazságosságra helyezték a fókuszot.)

Habermas [kommunikatív cselekvésemlélete](#) szerint a nyilvános viták hozzájárulnak a konszenzuson alapuló döntéshozatalhoz, és erősítik a demokráciát. Ám Habermas a civil társadalmak formális

megszerveződésében és a politikai életbe való bekapcsolódásában látta a jövőt. Ezzel szemben az ezredforduló felismerése az volt, hogy a civil társadalom formális szervezetei az NGO-k és a nép nem ugyanaz. A Nyugat felfedezte, hogy akár iszlám nyugatellenes teóriákat is lehet NGO-kon keresztül terjeszteni, a kínaiak pedig elüldözték és kiutasították a nyugati NGO-kat. (A kormány és a Transparency közti pengeváltások hasonló szándékot tükröznek.)

Nem rakhatunk egyenlőségjelet a két típusú szervezet közé, mert az egyik a liberális szabadság és jogbiztonság terjesztője, a másik viszont ennek ellenkezője, de arra elég a felemlítésük, hogy Habermas vagy Fukuyama elképzelésein túllépett a történelem. A magyar, az orosz és a kínai példában pedig kirajzolódott az országon belüli kormányzat által pénzelt civil modell, amit a szakirodalomban GONGO-nak [neveztek el](#).

A 20. század közepén a liberális demokráciák fejlődése során merült fel az igény a részvételi és deliberatív demokrácia iránt. A '80-as '90-es évek mindenütt a bolygón a demokráciák terjedését hozta, de válságok is megjelentek, melyek közül most csak a tömegkommunikáció hitelességének erodálódására utalunk. Nyugaton a filozófiai hagyományok és az elmélet lett vonzó – ld. fentebb Habermas-ról vagy Rawls-ról írottakat –, a diktatúrákból kijött országoknak pedig mint a dél-amerikaiaknál gyakorlati tereppé vált a konfliktuskezelésekben és a döntések meghozatalában.

A deliberatív eljárások manifesztációja

A legelső és legkedveltebb deliberatív technika a közösségi költségvetés volt, melyet Dél-Amerikában, Porto Allegrében találtak ki. A társadalmi kohézió szerepét segíti a módszer ott, ahol a periférián lévők integrálása szükséges, vagy ahol erős a politikai ellenségeskedés. A társadalmi megbékélésre példa Kolumbia. Ezzel szemben Nyugat-Európában, vagy bárhol másutt a világban, ahol a társadalmi kohézió jobb állapotban volt, az „állampolgári zsűrik” vagy a „konszenzus-konferenciák” lettek népszerűbbek az ezredfordulón.

Bécs deliberatív technikák után jelölte ki az [első kerékpáros utcáját](#). Budapesten a közösségi gyűlés [projektnek](#) köszönhetően kerültek zöld műanyagoszlopok a kerékpárosok védelmére, miközben egyre világosabb, hogy a közösségi döntések iránti érdeklődésben csak azok vesznek részt, akik a felső középosztályhoz sorolják magukat, ez pedig felveti, hogy a dél-amerikaiaktól kell tanulnunk, és nem a franciáktól. Leginkább azonban az volna a [probléma](#), ha leállnának ezek a projektek, főleg a nálunk is immár legjobban kidolgozott és hagyománnyá érő közösségi költségvetés.

A várostervezéstől a közösségi költségvetésen át egészen az alkotmányozásig terjed a próbálkozás, melyek során mindig túllépnek a hagyományos képviseleti rendszereken. Az alkotmányozási folyamat részleteit Chilében lehet kutatni, ahol 2019 és 21 közt alkalmazták a módszert, bár a 2020-as népszavazáson nem ment át az eredmény.

Legismertebb Izland esete, ahol a pénzügyi válság után 2011-ben vonták be kiválasztott állampolgárokat a folyamatba. Reybrouck fentebb ajánlott könyvében erről részletesen be is számol. Itt sem fogadták el a politikusok a végeredményt. Talán azért érdemes mégis ezeket a projekteket végigcsinálni, mert a demokráciafejlesztők egy áttörésben reménykednek. Néhány helyen, főleg városi, önkormányzati szinteken ha megtörténik az ötletek befogadása, ez újabb városok számára nyithatja meg az ajtót, végül kiterjedhet országokra, kontinensekre és globális szintekre. Általában is jellemző, hogy a deliberatív folyamatok végeredménye épp a politikusok szűrőjén feneklik meg, ezért is lett egyre nagyobb hangsúlya a folyamatokba a szakértők bevonásának. Ezekre Habermasék még nem gondoltak, mára azonban hármas egységről kell beszélnünk: szakértő + helyi társadalom + politika. (A civil szervezeteket pedig gyakran nem a laikusok, hanem a lobbizó szakértői oldalhoz kell sorolnunk, esetenként megvizsgálva őket.)

Ha népszerűsíteni kívánjuk a deliberatív eljárásokat úgy kell fogalmaznunk, hogy vannak olyan fontos dolgok, amiket nem lehet pusztán a politikusokra bízni. Lehet gyanús a szakértői lobbizás, lehet az a politikai elit, melynek lehetnek korrupciós céljai vagy politikai regionális elképzelései, de nem építhetünk a könnyen befolyásolható és outsider civilekre, a nép egyszerű polgáira sem. Önmagában egyik sem elegendő ahhoz, hogy jó döntéseket hozhassunk, de a három terület

összehangolása máig ígéretesnek tűnik az innovatív demokrácia iránt érdeklődő kutatók számára.

Franciaország Magyarországra áthozott tapasztalatai 2020-ból származnak, itt 150 állampolgár bevonásával dolgoztak egy klímavédelmi stratégián. A [DemNet](#)-en keresztül Budapestre is a francia tapasztalat érkezett meg. Kísérleti jelleggel nálunk is voltak még ezt is megelőző tapasztalatok. A Szonda-Ipsos közvéleménykutató cég az ELTE oktatóinak ([Örkény Antal – Székelyi Mária](#)) vezetésével segítette a helyi roma-magyar előítéletcsökkentést és együttélést. Tatabányán és környékén dolgoztak. Pontosan követték [Fishkin eredeti](#) elképzelését és az ő deliberatív közvélemény-kutatási módszertanát, amely mindmáig a legkifinomultabbnak és legátgondoltabbnak tekinthető. Magyarország részéről még ki kell emelnünk az [eDemokrácia](#) műhelyt és szakértőjét Madarász Csabát, de sokan foglalkoznak a tudatosabb demokrácianevelés és a technológia kapcsolatával is, mint például [Fülöp Hajnalka](#), [Fuchs Péter](#), és számtalan középiskola is felsorolásra kerülhetne. Vannak Magyarországon jól működő [közösségi alapítványok](#), ahol nem az alapítvány hozza az ötleteket, de szervezi és támogatja a deliberatív folyamatokat.

Összefoglalva

A deliberatív technikákat ma már széles körben, minden európai nagyvárosban alkalmazzák, főként ott, ahol balliberális a városvezetés, mert a technika inkább ennek az oldalnak az innovációja, de a

szubszidiaritás elve alapján vonzó lehet bármely más politikai irányzat számára is. A Chat GPT szerint a deliberatív demokratikus módszerek a legnépszerűbbek Kanadában, Ausztráliában és az Európai Unióban, azon belül is Dániában. Másutt, mint például Svédországban egyszerűen használnak demokratikus innovációkat és empirikusan kell [utána nézni](#), mert kevesebb összefoglaló szakirodalmat tesznek közzé. Például könnyebb állampolgári kezdeményezéssel önkormányzatokat rábírní egyes témák megtárgyalására, és az ilyen gyakorlatokhoz nem vesznek át hosszan tartó deliberatív mintákat. Egyszerűen, ha kellő számú ember jelez egy problémát, az bekerül a képviselő testületi ülésre.

Azt mondhatjuk, hogy a deliberatív eljárások ott is sikert aratnak, ahol demokratikus deficitből kell felállni és ott is, ahol a demokrácia szerencsésebben alakult, mert mindenütt szükség van a megújulásra.

A demokráciák válságban vannak a klasszikus tömegkommunikáció szűrőszerepének megszűnte miatt, amiatt, hogy az emberek elfordulnak a pártpolitikától, nem lépnek be pártokba, nem a szakszervezeteken keresztül, hanem a lábukkal mondanak véleményt egy munkahelyről, nem foglalkoznak a városukkal hanem tovább állnak, virtuális életet választják stb. A verseny nem egyszerűen a deliberatív technikákat használók és nem használók közt van, mert ha más célra és más módon, de Kína is használja ezeket. Elemzésünkben arra igyekeztünk rámutatni, hogy az olyan morálisan helyes deliberatív megoldások, melyek elsődleges célja nem a hatalom megtartása, hanem a társadalom

bevonása, valószínűleg nem csak lehetősége a
demokráciafejlődésnek, de az egyetlen útja is.

